

Yakup Özsarac

<https://orcid.org/0000-0003-2249-231X>

Doctor, Turkey, yakupozsarac@gmail.com

Atıf Künyesi | Citation Info

Özsarac Y. (2023) Para Vakıflarının Mevkufun Aleyhleri (Amaçları) Üzerine Bir Araştırma. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 10 (5), 1466-1501.

Para Vakıflarının Mevkufun Aleyhleri (Amaçları) Üzerine Bir Araştırma

Öz

Para vakıfları Osmanlı coğrafyasının hemen her köşesinde kurulmuş ve finansal yapı içerisinde etkisini sürdürmüş olan bir vakıf türüdür. Para vakıfları Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında nicel olarak artış göstermiştir. Bu artış bir örneklem çerçevesinde 20. yüzyıl kapsamında vakıfların kuruluş belgeleri olan vakfiyeleri üzerinden incelenmiştir. Vakfiyelerde vakıfların ne için, nerede ve ne zaman kuruldukları gibi temel bilgilerin yanı sıra vakfın türünü ve özelliğini ifade eden bilgiler bulunmaktadır.. Vakıftan yararlananlara genel anlamda “mevkufun aleyh” denir. Bunlar vakfiyelerde hayrat kısmında belirtilen amaçlardır. Osmanlı İmparatorluğu, devletin idari sistemi ile ilgili olarak 1864'ten itibaren vilayet sistemine geçmiştir. İşte bu vilayet sistemi kullanarak, 20. yüzyılda kurulan para vakıfları, Anadolu ve Balkan coğrafyası kapsamında, dönemin vilayetleri ile ifade edilerek, bugünkü il ve ülke olan idari kısımlara göre sınıflandırılmıştır. Buradan seçilen örnekler, araştırılıp analiz edilmiş ve karşılaştırmalı bir gösterimde bulunulmuştur. Bu karşılaştırma para vakıflarının elde ettikleri gelirleri nerelere harcadıkları yani amaçları (mevkufun aleyhleri) tespit edilip karşılaştırılmıştır. Bu da bize bir finans kurumu olarak bilinen para vakıflarının kimleri finanse ettiğini göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Vakıf, Para Vakfı, Mevkufun Aleyh, Osmanlı Coğrafyası, Arşiv Araştırması

A Research on the Purposes (Mevkufun Aleyh) of the Cash Waqfs

Abstract

Ottoman cash waqfs were established in almost every corner of the geography and were active in the financial structure. cash waqfs increased quantitatively in the last century of the Ottoman Empire. This increase and its distribution were examined from archival sources through the founding documents of the foundations, namely their endowments, within the scope of the 20th century within the framework of a sample. In addition to basic information such as for what, where and when foundations were established, endowments may also contain information expressing the type and characteristics of the foundation. The beneficiaries of the waqf, i.e. the factor to which its income will be spent, are generally called "mevkufun aleyh". These can be the purposes specified in the charity section of the endowments. Regarding the administrative system of the state, the Ottoman Empire switched to the province system as of 1864. Using this provincial system, the cash waqfs established in the 20th century were classified according to the administrative divisions of Anatolia and the Balkan geography, expressed in terms of the provinces of the period, which today are provinces and countries. The examples to be selected from here have been researched and analyzed, and a comparative representation has been made. This comparison has been made by identifying and comparing where the cash waqfs spent their revenues, that is, their purposes (mevkufun aleyhleri). This will show us who cash waqfs, known as financial institutions, finance.

Keywords: *Waqf, Cash Waqf, Mevkufun Aleyh (purposes), Ottoman Geography, Archival Research*

Giriş

Klasik vakıf sistemi hayrat ve akardan oluşur. Hayratlar; cami, medrese, şifahane, imarethane vb. yerler ve burada istihdam edilenler (imam hatip, müezzin, şeyh, talebe, hasta, muhtaç vb.) olduğu gibi buraların diğer (tamir, bakım onarım, aydınlatma) giderleri gibi ihtiyaçların karşılanması gibi hayır hizmetleridir. Akar ise bu belirtilen ihtiyaçların karşılanması için elde edilecek gelir kalemidir. Bu gelir kalemleri; dükkân kirası, han, hamam, değirmen gibi işletmelerde elde edilen gelirler ve çeşitli ağaçlardan (zeytin, fındık) elde edilen ürünlerin satış geliri yanında paranın işletilmesi ile elde edilen para vakıfları (nukud-ı mevkufe) olarak bilinen vakıf türünden elde edilen gelirlerdir (Yediyıldız, 2003). Para vakıfları; hayrat yönünden klasik vakıflar gibi olup, akar yönü ise vâkıfların sadaka-ı cariye olarak vakfettikleri paralarını belirli bir (istirbah, ribh, irbah vb.) oranında işletilerek vakfa sağlanan gelirden oluşan vakıflardır. Bu

vakıfların para işletmesi onları finansal olarak sistem içerisine almaktadır (Öztürk, 1983). Vakıflar, medeniyetimizin oluşumunda önemli rolleri olan kurumlardır. Vakıfların gayesi hayır işleridir. Bu hayır işlerinin gerçekleşebilmesi için gerekli olan gelir kalemlerine akar denilir. Bu gelir kalemlerinin tahsis edildiği veya şart koşulduğu kişiye veya yere mevkufun aleyh denir (Berki 1946). Osmanlı vakıflarının gelirleri, kuruluşundan XVI. yüzyıla kadar genelde gayrimenkule dayanıyordu. XVI. yüzyıldan itibaren bu vakıfların gelir kalemine, paranın vakfedilmesi ile para vakıfları eklenildi. Bu vakıflar daha çok küçük meblağlarda oluştuklarından daha çok tercih ediliyordu. Para vakıflarının mevkufun aleyhleri (kuruluş amaçları) daha çok mevcut bir hizmeti finanse etmek üzerineydi. Osmanlı son döneminde imam, hatip vb. kişiler ile hayrat olan cami, mescit vb. hayratların neredeyse tamamı para vakıfları ile finanse edilmiştir (Özsaraç, 2019).

Bu makale ile Osmanlı Devletinin son döneminde, Osmanlı finans sisteminde yer alan ve mikro finans kuruluşu olan para vakıflarının, XX. yüzyılda yani Osmanlı Devleti'nin son 15-20 yılında coğrafyanın hemen her yerinde kurulan para vakıflarına bir perspektifle bakmayı sağlamaktır.

Bu amaçla makale, XX. yüzyılda kurulan para vakıflarını Anadolu ve Rumeli coğrafyasını kapsayacak şekilde; Türkiye (Anadolu ve Trakya) için günümüz il sistemi ve Osmanlı vilayet sistemine göre tasnif edilmiş, Rumeli coğrafyası içinse bugünkü Balkan ülkeleri (Arnavutluk, Bulgaristan, Kosova, Makedonya, Yunanistan) coğrafyasının Osmanlı toprakları (şehirleri) ele alınmıştır.

Makale, bu dönem ve coğrafyada yapılan bir arşiv araştırmasına dayanmaktadır. Arşiv olarak, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nden (VGMA) yararlanılmıştır. Bunun için VGMA'dan alınan 3635 adet vakıf bugünkü Türkiye coğrafyasında, 99 adet vakıf ise Balkan ülkelerinde kurulduğu tespit edilmiştir. Bu vakfiyeler içerisinde rastgele örneklem olabilecek vakfiyeler seçilmiş ve para vakfı olanlar ayrılarak mevkufun aleyhleri (amaçları) ortaya konulmuş ve analiz edilmiştir.

1. XX. Yüzyılda Osmanlı Vakıfları

Vakıf klasik tanımında “alıkoymak, durdurmak” anlamlarına gelmektedir. Terim olarak, “menfaati kullara olmak üzere bir malı kendi mülkünden çıkarıp Allah yolunda hapsetmek” demektir (Sami, 1996). Vakıf kurucusu olan kişiye vâkıf denilir. Bu hayırsever kişi vakıf kurmak istediğini mahkemeye (kadıya) beyan eder ve mülkiyetine sahip olduğu menkul ve/veya gayrimenkulleri; dini, hayri ve içtimai bir gaye için ebediyen tahsis eder. Vakfın kuruluşu vakfiyeye

denilen yazılı bir belgeye işlenir ve şahitler huzurunda onanır. Vakfiyede; vakfin oluşumu ve işleyiş hususları ve kaideleri yazılıdır. Vakfedilen şeylere mevkuf denilir (Öztürk, 1983).

Vakfin bir çeşidi olan para vakfı; kuruluş sermayesinin bir kısmı veya tamamı nakit paradan oluşan vakıftır. Para vakıfları vakfiyesinde belirtilen şartları gerçekleştirmek için tasarrufu altındaki parayı, kendine has usullerle borç vererek suretiyle elde ettiği geliri, vakfiye şartlarına göre harcayan bir finans kurumudur (Çizakça, 1993). Osmanlı'da vakıflar hususunda nicel bir kısım araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalarda, Osmanlı coğrafyasının tümü üzerinde araştırma yapan Nazif Öztürk'e göre göre; toplam kurulan vakıfların sayısı 35.000'in üzerindedir (Öztürk, 1985). Ayrıca bazı yerel araştırmalar zaman veya dönem olarak yapılmıştır. Buna göre; 1519-1596 yılları arasında İstanbul'da 2.860 adet (Öztürk, 1997), 1718-1800 yılları arasında Halep'te de 485 adet (Fatih Sultan Mehmet'in Vakfiyesi, 1938) vakıf kurulmuştur. Yüzyıl kapsamında XVI. yüzyılda 776 adet (Ayverdi 1958), 17. yüzyılda 1663 adet (Lütfi 1963), XVIII. yüzyılda ise 6.000 adet (Yediyıldız 1989) ve XIX. yüzyılda 9.000 adet (Öztürk, 1997) vakıf kaydı (vakfiye) bulunmaktadır. VGMA'da Anadolu Selçukluları döneminde kurulmuş olan vakıflara ait 50 civarında vakfiye mevcuttur (Öztürk, 2002). Araştırmamızın odağındaki Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki vakfiye sayıları; Anadolu defterleri Serisi'nde¹ 11.697 adet vakfiye, Rumeli Defterleri Serisi'nde² 814 adet vakfiye bulunmaktadır. Bu vakfiyelerin araştırmamızı yaptığımız XIX. yüzyılda kurulan Anadolu Defterleri'nde 3.635 adet, Rumeli Defterlerinde de 127 adet vakfiyesi olan vakıf kaydı tespit edilmiştir.

2. XX. Yüzyılda Osmanlı Vilayetleri

Osmanlı idari sistemi XIX. yüzyıl ortalarına kadar eyalet adı altında yönetilmiştir. Anadolu ve Rumeli eyaletleri bunların başında gelmektedir. XIX. yüzyılda 1840'tan 1871'e kadar birçok vilayet düzenleme yapmıştır. Bunlardan 1871 "İdâre-i Umûmiyye-i Vilâyât Nizâmnamesi" 42 yıl yürürlükte kalmıştır. Bu amaçla küçük değişiklikler olsa da 1913'te yürürlüğe giren Vilayet Kanununa kadar 1871 düzenlemesi temel alınabilir (Seyitdanlıoğlu, 1996).

1871 nizamnamesine göre idari taksimattaki sıralama; vilayet, sancak, kaza, nahiye ve köy şeklinde yapıldı. Nizamnameye göre, vilayet-vali, sancak-mutasarrıf, kaza-kaymakam, nahiye-nahiye müdürü ve köy-muhtar tarafından idare edilecektir. Nizamnamenin uygulaması sonunda, Rumeli'de 10 vilayet 44 sancak, Anadolu'da 16 vilayet 74 sancak ve Afrika'da da 1 vilayet 5 sancak

¹ VGMA Anadolu Defter Serisi (578-619) defterleri kapsar.

² VGMA Rumeli Vakfiye Serisi (987-996) defterleri kapsar.

yerlerini aldılar (Ortaylı, 1976).

Osmanlı vilayetleri idari taksimata göre bugünkü Türkiye toprakları dâhilinde olmayan şehirler mevcuttur. Bugünkü Türkiye sınırları dâhilinde yer alan Edirne ve Halep vilayetlerinin tamamı kapsam dışı bırakılmıştır. Buna göre bugün il olan; Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ (Edirne vilayeti) ile Maraş, Urfa illeri ise (Halep vilayeti) içerisindeydir. Ayrıca 1533 yılında kurulmuş bulunan ve merkezi Gelibolu olan Cezâyir-i Bahr-i Sefid vilâyeti 1876 yılından sonra da müstakil Biga sancağı olup bu kapsamda Vilayet statüsünde değerlendirilebilmiştir. Bu amaçla günümüzdeki idari taksimata uygun il taksimatına göre ve ayrıca Osmanlı idari taksimatı vilayet sistemine göre araştırılmıştır. Ayrıca bugünkü Rumeli topraklarında yeni ülkeler kurulmuştur. Bu ülkeler; Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk, Makedonya, Kosova olup, buna göre bir araştırma yapılmıştır. Yani bugünkü Türkiye coğrafyası (Anadolu ve Trakya) vilayet/il bağlamında, Rumeli ise ülke düzeyinde araştırılmıştır.

Analiz edilecek ve karşılaştırma yapılacak olan değişkenimiz para vakıflarının bu farklı coğrafi bölgelerde ne için kurulup neyi finanse ettiğidir. Böylece farklı coğrafyalar, XX. yüzyılda Osmanlı Devleti içerisinde karşılaştırmalı olarak görülebilecektir. Bu analiz için Türkiye coğrafyasındaki her vilayetten en az 2 olmak üzere toplam 100 vakıf seçilecektir. Bu işlem bir orantı ile rastgele seçim olarak yapılacaktır. Rumeli içinse bu dönemde vakıf kurulan her ülkeden şehirlerin sayısı ile kurulan vakıf sayısına göre seçilecek vakıflar örneklenemeye dâhil edilecektir. Sonuçta Türkiye için rastgele seçilen 100 vakıf içerisinde çıkan para vakıfları ve Balkan ülkelerinden çıkan para vakıfları örnek kümemizi oluşturacaktır. Bu aşamadan sonra her para vakfının mevkufun aleyhleri çıkarılacak ve analiz edilecektir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinden yaptığımız araştırmada göre vakıf kurulan iller Vakıf Arşiv Yönetim Sistemi'nden (VAYS) alınan bilgilere göre tespit edilmiştir.

Vilayetler için 1871 Osmanlı vilayet düzenlemesi esas alınmıştır (Seyitdanlıoğlu). Buna göre bugünkü Türkiye coğrafyasındaki illerde 16 vilayetlerimiz bulunmaktadır. Bu vilayetler Adana, Ankara, Aydın, Bitlis, Biga, Diyarbakır, Edirne, Erzurum, Halep, Hüdavendigâr, İstanbul, Kastamonu, Konya, Mamuratülaziz, Sivas, Trabzon vilayetleridir. Bu vilayetlerin sınırları ve bağlı sancaklar zamanla değişiklik göstermekle beraber günümüz Türkiye Cumhuriyeti sınırları ve il düzeni esas alınarak bugünkü illerimiz dâhilinde idari sınırlar kabul edilmiştir. Buna göre yaptığımız arşiv araştırmasında vakıf kurulan 70 il tespit edilmiştir. Bu illerin bağlı olduğu vilayetler aşağıdaki Tablo-1 deki gibidir. Bu tablodaki Bitlis 1871'de vilayet olmuştur. Ancak 1881

tarihine kadar tekrar kaza olarak idare edilmiş ve Erzurum Vilayetine bağlanmıştır. 1891’de yine vilayet olmuş ve en son 1924’te il olmuştur. Bu tablo kısaca bugünkü VAYS sistemine kayıtlı vakıfların yine bugünkü il düzenine göre kaydedilmiş verilerinin 1871 ve devamındaki vilayet düzenindeki sayısal dağılımlarını içermektedir. Buna 1989 ve 1990’da il olan şehirlerde dâhildir. 1871 sonrası çeşitli kaynaklara göre Anadolu’da; 1876, 1890 ve 1897 yıllarında idari düzenlemelerde değişiklikler olmuş bazı vilayet merkezleri ve yeni sancaklar oluşturulmuştur. Buna göre hazırlanan ve illerin zamanla değişik vilayetlere bağlandığını gösteren Tablo-2’deki gibidir.

Bu tablolar ve ekteki harita idari taksimata göre yapılan araştırmamızı daha anlamlı hale getirmek için tarafımızca derlenmiş tablolardır. Bugünkü il düzenine göre karşılaştırma yapmayı ve coğrafyaya makro bir çerçevede bakmayı kolaylaştırmaktadır.

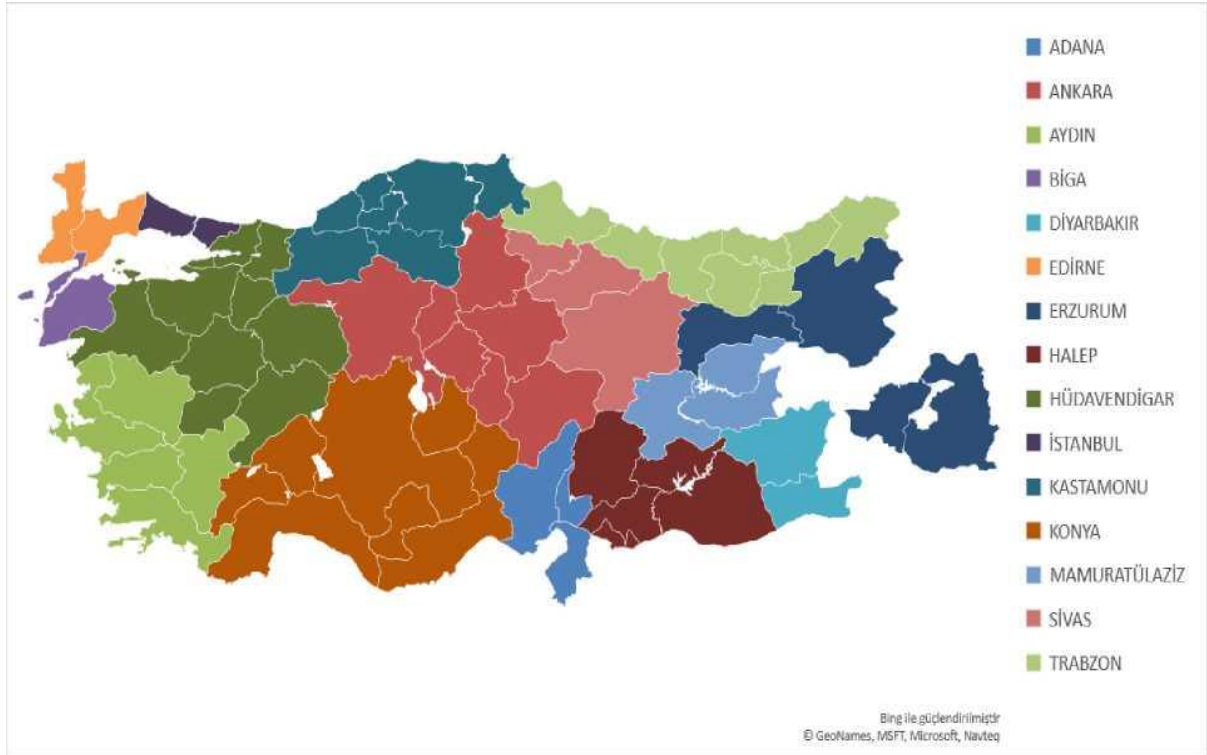
Tablo 1- Vakıf Kurulan İllerin Osmanlı Devleti’nde Bağlı Olduğu Vilayetler

SIRA	İL	VİLAYET	SIRA	İL	VİLAYET	
1	Adana	ADANA	36	Kütahya	HÜDAVENDİGAR	
2	Hatay		37	Sakarya		
3	Osmaniye		38	Uşak		
4	Ankara	ANKARA	39	Yalova	İSTANBUL	
5	Çorum		40	İstanbul		
6	Kayseri		41	Bartın		KASTAMONU
7	Kırıkkale		42	Bolu		
8	Kırşehir		43	Çankırı		
9	Nevşehir		44	Düzce		
10	Yozgat		45	Karabük		
11	Aydın	AYDIN	46	Kastamonu	KONYA	
12	Denizli		47	Sinop		
13	İzmir		48	Zonguldak		
14	Manisa		49	Aksaray		
15	Muğla	BİGA	50	Antalya	KONYA	
16	Çanakkale		51	Burdur		
17	Diyarbakır	DİYARBAKIR	52	Isparta	KONYA	
18	Mardin	EDİRNE	53	Karaman		
19	Edirne		54	Konya		
20	Tekirdağ	ERZURUM	55	Mersin	MAMURATÜLAZİZ	
21	Bitlis		56	Niğde		
22	Erzincan		57	Elazığ		
23	Erzurum		58	Malatya		
24	Van		59	Tunceli		

25	Adıyaman	HALEP	60	Amasya	SİVAS
26	Gaziantep		61	Sivas	
27	Kahramanmaraş		62	Tokat	
28	Kilis		63	Artvin	TRABZON
29	Şanlıurfa		64	Bayburt	
30	Afyonkarahisar	HÜDAVENDİGAR	65	Giresun	
31	Balıkesir		66	Gümüşhane	
32	Bilecik		67	Ordu	
33	Bursa		68	Rize	
34	Eskişehir		69	Samsun	
35	Kocaeli		70	Trabzon	

Bu tablodaki Bitlis 1871’de vilayet olmuştur. Ancak 1881 tarihine kadar tekrar kaza olarak idare edilmiş ve Erzurum Vilayetine bağlanmıştır. 1891’de yine vilayet olmuş ve en son 1924’te il olmuştur.

Harita 1- Osmanlı Vilayetleri 20. Yüzyıl Başı

Tablo 2- Osmanlı Devleti'nde Anadolu'da 1876, 1890 ve 1897 Yıllarındaki Vilayet ve Sancaklar

Vilayetler	1876'da Sancaklar	1897'de Sancaklar	1890'da Sancaklar
1. Adana	Adana	Adana	Adana
	Kozan	Mersin	İçil
	İçil	Cebel-i Bereket	Kozan
	Payas	Kozan	Cebel i Bereket
			İçil
2 Ankara	Ankara	Ankara	Ankara
	Yozgat	Kırşehir	Yozgat
	Kayseri	Çorum	Kayseri
	Kırşehir	Kayseri	Kırşehir
			Yozgat
3. Aydın	İzmir	İzmir	İzmir
	Aydın	Saruhan	Saruhan
	Saruhan	Aydın	Aydın
	Menteşe	Menteşe	Denizli
		Denizli	Menteşe
4. Diyarbakır	Diyarbakır	Diyarbakır	Diyarbakır
	Mardin	Mardin	Ergani
	Siirt	Ergani	Mardin
	Malatya		
5. Erzurum	Erzurum	Erzurum	Erzurum
	Erzincan	Erzincan	Erzincan
	Bâyezıd	Bayazıt	Bayazıt
	Muş		
	Çıldır		
	Kars		
6. Hüdavendigâr	Bursa	Bursa	Bursa
	Karesi	Ertuğrul	Ertuğrul
	Karahisar-ı Sahib	Kütahya	Kütahya
	Kütahya	Karahisar-ı Sahib	Karahisar-ı Sahib

		Karesi	Karesi
7. Kastamonu	Kastamonu	Kastamonu	Kastamonu
	Bolu	Bolu	Bolu
	Sinop	Kangırı	Kengari
	Kângırı	Sinop	Sinop
8. Konya	Konya	Konya	Konya
	Niğde	Niğde	Niğde
	Hamid	Burdur	Burdur
	Teke	Hamidabad	Hamidabad
	Burdur	Teke	Antalya
9. Mamuretül- aziz	Mamuretül- aziz	Mamuretülaziz	Harput
	Ergani Madeni	Malatya	Malatya
		Dersim	Dersim
10. Sivas	Sivas	Sivas	Sivas
	Amasya	Amasya	Tokat
	Karahisarışarki	Karahisar-ı Şarki	Amasya
			Karahisarışarki
11. Trabzon	Trabzon	Trabzon	Trabzon Samsun
	Gümüşhane	Canik	Samsun (Canik)
	Batum	Lazistan	Lazistan
		Gümüşhane	Gümüşhane
12. Cezair-i Bahr-i Sefid	Biga	Rodos	Rodos
	Midilli	Midilli	Limni
	Sakız	Sakız	Midilli
	Rodos	Limni	Sakız
	İstanköy		
	Kıbrıs		
13. Van		Bitlis	Bitlis
		Muş	Muş
	Kendisi Sancak	Siirt	Siirt
		Genç	Genç
		Van	Van

		Hakkâri	Hakkâri
--	--	---------	---------

**Bu tablolar için Tuncer Baykara, Enver Ziya Karal ve Tevfik Güran'ın çalışmalarından faydalanılmıştır.*

Rumeli coğrafyası için yapılacak çalışmada; Osmanlı toprakları, 1877 Berlin Anlaşmasından başlayarak 1912 Balkan savaşlarına kadar kendini korumuş olsa da idari taksimat birçok değişikliğe uğradığından bugünkü balkan ülkeleri değerlendirmeye alınacaktır. Bu ülkeler; Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk, Makedonya ve Kosova'dır.

Bu ülkelerin değerlendirmeye alınmasının sebebi XX. yüzyılı kapsayan araştırmamızda bu ülkelerin bir kısmının 1913 yılına kadar Osmanlı toprağı olmasıdır. Osmanlı özellikle Yunanistan'da (Adalar, Gümölcine, Selanik) Makedonya'da (Üsküp, Kalkandelen, Gostivar) Kosova'da (Prizren, İpek), Arnavutluk'ta (İşkodra, Elbasan) ve Bulgaristan'da (Kırcaali, Filipe) gibi şehirleri elinde bulundurmıştır. Bu şehirlerde Müslüman nüfus yaşamış ve vakıf kuruluşu devam etmiştir.

3. Para Vakıflarının İşleyişi ve Mevkufun Aleyh

Vakıfların bir çeşidi olarak kabul edebileceğimiz para vakıflarının diğer vakıflardan işleyiş olarak farkı bulunmamaktadır. Vakfiyesinde belirtilen amaçlar hemen hemen aynıdır. Gelir getirici unsur olarak para vakıflarının işlettiği paranın gelirini akar olarak kabul edilebilir. Böylece bu gelirin nemasından mevkufun aleyhin faydalandığı bir vakıf çeşidi olarak hem vakıf hem finans sisteminde önemli kurumlardır.

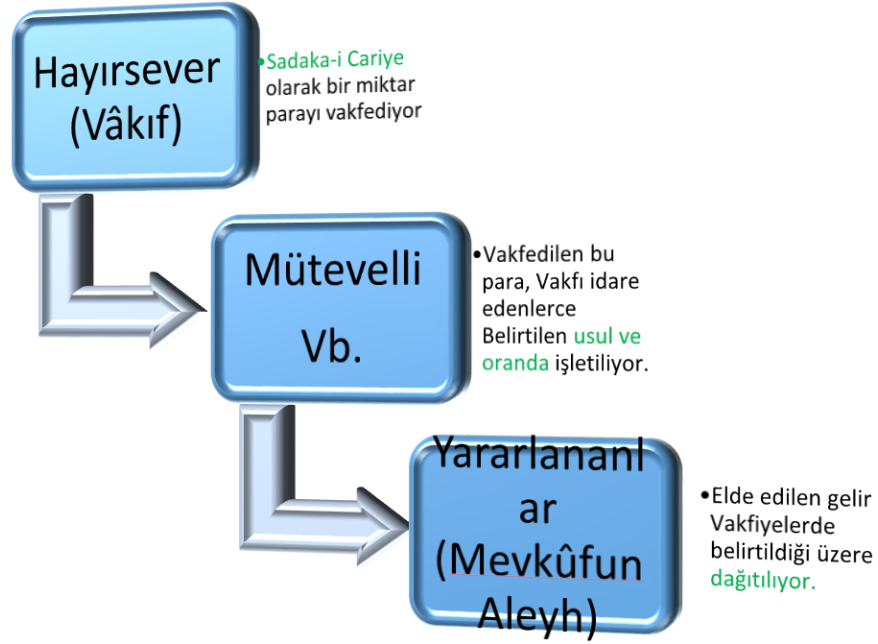
Para vakıfları, vâkıfların (hayır sahibi kimse) vakfa sermaye olarak koydukları paraları; belli bir zaman dilimi içerisinde borç olarak verirlerdi. Bu borç ilişkisi kefil veya rehin şeklinde şartlara bağlanabilirdi. Borcun geri dönüşünde borç alan kişi vakfiyede belirtilen kadar fazlalığı vakfa veriri ve vakıf bu gelirden elde edilen ribh'ı (geliri), vakfiyelerinde bahsedilen mevkufun aleyhler harcarlardı. Para vakıflarındaki bu amaçları (mevkufun aleyleri) dört başlık altında toplayabiliriz.

1. Dinî kurumlarının (cami, mescit gibi) ihtiyaçlarının giderilmesi ve buralarda istihdam edilenlere (imam, müezzin, hatip vb.) kişilere tahsis edilen ücretler ile bu yerlerin aydınlatma, temizlik, tamirat vb. giderlerinin karşılanmasıdır.
2. Sosyal işlerin yerine getirilmesi (Tarihte İlginç Vakıflar, 2012).
3. Meslek gruplarının ihtiyaçlarının giderilmesi (Kaya, 2014).

4. Eğitim kurumlarının ihtiyaçlarının giderilmesi (Çiftçi, 2004).

Bu şekilde vakfın ihtiyaçları karşılanırken bazı para vakıfları işlerin yürütülmesi için bazı idarî harcamalar yapabilmektedir. Bu harcamalar genelde mütevellî, nâzır, câbî ve kâtip gibi vakıf görevlilerine verilen ücretlerdir.

Şekil 1- Para Vakıflarının İşleyişi

4. XX. Yüzyılda Vilayetlere Göre Nicel Olarak Vakıflar

1871 vilayet nizamnamesine göre esas alınan ve bugünkü Türkiye topraklarındaki illeri kapsayan 15 Anadolu ve Trakya vilayeti şunlardır. Adana, Ankara, Aydın, Biga, Diyarbakır, Edirne, Erzurum, Halep, Hüdavendigâr (Bursa), İstanbul, Kastamonu, Konya, Mamuratülaziz (Elazığ), Sivas, Trabzon'dur. Bu vilayetlerin ele alınması vakfiye belgelerinde tasnif edilirken vilayet sancak esasına göre bilgiler olmasıdır. Günümüzde Türkiye coğrafyasında bulunan 81 il bize konunun anlaşılması ve analizlerinde coğrafi farklılıklara göre yapılabilmesi için önemli bir değer sunmuştur.

Buna göre XX. yüzyıl yani 1900 yılı esas alınarak Türkiye coğrafyasında (Anadolu ve Trakya) kurulan 3.635 vakıf kurulmuştur. Bu vakıfların Osmanlı vilayetlerine ve Türkiye il sistemine göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

Tablo 3- Osmanlı'da 20. Yüzyılda Vilayet / İl Bazında Kurulan Vakıf Sayısı

VİLAYET	Vilayetlerde Kurulan Vakıf Sayısı	İL	İllerde Kurulan Vakıf Sayısı
ADANA	44	Adana	40
		Hatay	2
		Osmaniye	2
ANKARA	377	Ankara	110
		Çorum	102
		Kayseri	48
		Kırıkkale	8
		Kırşehir	29
		Nevşehir	17
		Yozgat	63
AYDIN	639	Aydın	174
		Denizli	109
		İzmir	186
		Manisa	121
		Muğla	49
BİGA	74	Çanakkale	74
DİYARBAKIR	17	Diyarbakır	10
		Mardin	7
EDİRNE	22	Edirne	17
		Tekirdağ	5
ERZURUM	61	Bitlis	12
		Erzincan	22
		Erzurum	26
		Van	1
HALEP	55	Adıyaman	1
		Gaziantep	11

		Kahramanmaraş	24
		Kilis	2
		Şanlıurfa	17
HÜDAVENDİGAR	806	Afyonkarahisar	125
		Balıkesir	80
		Bilecik	11
		Bursa	170
		Eskişehir	84
		Kocaeli	74
		Kütahya	112
		Sakarya	114
		Uşak	31
		Yalova	5
İSTANBUL	123	İstanbul	123
KASTAMONU	301	Bartın	6
		Bolu	56
		Çankırı	34
		Düzce	39
		Karabük	8
		Kastamonu	112
		Sinop	27
		Zonguldak	19
KONYA	300	Aksaray	23
		Antalya	63
		Burdur	9
		Isparta	23
		Karaman	13
		Konya	139
		Mersin	26

		Niğde	4
MAMURATÜLAZİZ	50	Elazığ	26
		Malatya	20
		Tunceli	4
SİVAS	161	Amasya	33
		Sivas	47
		Tokat	81
TRABZON	605	Artvin	16
		Bayburt	1
		Giresun	102
		Gümüşhane	22
		Ordu	113
		Rize	79
		Samsun	106
		Trabzon	166
TOPLAM	3635		

5. Balkan Ülkelerine Göre Nicel Olarak Vakıflar

Osmanlı'da Rumeli olarak bilinen bölgede 1877 (93 harbi) sonrası coğrafyadaki bir kısım toprağını kaybetmiştir. 1912'ye kadar ise bazı bölgelerde hüküm sürmüştür. Bizim dönem olarak çalıştığımız 1900 yılı sonrasında bugünkü Balkan ülkeleri olan Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya ve Arnavutluk'ta kurulan vakıflar ve bu vakıfları Rumeli Vakıf Defterlerinden (987-996) tespit edilen 99 vakıf ve bu vakıfların ülkelere göre dağılımı aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 4- 20. Yüzyılda Balkan Ülkeleri Kurulan Vakıf Sayısı³

ÜLKELER	Kurulan Vakıf Sayısı	Toplamı
ARNAVUTLUK	5	99
BULGARİSTAN	12	
MAKEDONYA	38	
YUNANİSTAN	44	

Harita -2 Osmanlı Coğrafyasında Günümüz Ülkelerine Göre Kurulan Vakıf Sayıları

6.Osmanlı Vilayetleri ve Günümüz Balkan Ülkelerine Göre Para Vakıfları

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA) vakfiye kayıtlarına göre XX. yüzyılda Türkiye coğrafyasında 3.635 vakıf tespit edilmiştir. Bu vakıflar vilayetlere göre ayrıştırılıp Tablo- 2'deki gibi vilayetlere ve bu vilayetlere bağlı sancaklara göre bugünkü il sistemi esas alınmıştır. Bugünkü 70 ilde vakıf kurulduğu tespit edilmiştir.⁴ Bu illerin bağlı olduğu vilayetlere göre Tablo-2'ye göre yapılan vilayet sistemine göre toplam vakıf yoğunluğuna göre 100 örneklem seçilmiştir. Buna göre vilayet / vakıf sayısı orantısına göre belirlenen örneklem sayısı Tablo 5'deki gibidir.

Rumeli için XX. yüzyılda, toplam 4 ülkede 99 vakıf tespit edilmiştir. Bu vakıflardan

³ Bugünkü Kosova ülkesinde bu dönemde vakıf kaydına rastlanılmamıştır. Bunun sebebi vilayet sisteminden kaynaklı olabilir.

⁴ Vakıf kurulan iller için Tablo-1'e bakınız.

rastgele seçimle⁵ Yunanistan 6 şehirden (Dedeağaç, Drama, Gümölcine, İskeçe, Kavala, Selanik) şehirleri, Bulgaristan'dan 3 şehir (Ahiçelebi, Eğridere, Kırcaali) şehirleri, Makedonya'dan 4 şehir (Gostivar, Kalkandelen, Manastır Tikveş ve Üsküp) şehirleri ile Arnavutluk'tan Luma şehri ele alınmıştır. Buna göre 15 vakıf incelenecektir. Bu ülke/şehirlerde kurulan vakıflardan, para vakfi olanlar tespit edilecek ve araştırılıp, mevkufun aleyhleri analiz edilecektir.

Anadolu ve Trakya bölgesi vilayetleri için yapılan örneklem seçimi Tablo 5'deki gibidir.

Tablo 5- Vilayet Örneklem Seçim Tablosu

VİLAYET	KURULAN VAKIF SAYISI	ORAN	SEÇİLEN VAKIF SAYISI
ADANA	44	0,01210454	2
ANKARA	377	0,10371389	10
AYDIN	639	0,17579092	15
BİGA	74	0,02035763	2
DİYARBAKIR	17	0,00467675	2
EDİRNE	22	0,00605227	2
ERZURUM	61	0,01678129	2
HALEP	55	0,01513067	2
HÜDAVENDİGAR	806	0,22173315	18
İSTANBUL	123	0,03383769	4
KASTAMONU	301	0,08280605	10
KONYA	300	0,08253095	10
MAMURATÜLAZİZ	50	0,01375516	2
SİVAS	161	0,04429161	5
TRABZON	605	0,16643741	14
TOPLAM	3635	100%	100

Bu tabloda en az orantıya göre 2 örneklem seçilmiştir. Buna göre seçilen vakıflar şu

⁵ Bu seçimde şehir kıstası esas alınmıştır.

şekildedir.

Tablo 6- Seçilen 100 Vakfın Vilayetler ve Para Vakıfları Tablosu İle Para Vakfı Oranı

VİLAYET/ İL	Değil	Para	Toplam	Para Vakfı oranı
ADANA	2			0
Adana	1		1	0
Hatay	1		1	0
ANKARA	4	6	10	0,6
Ankara	1	1	2	0,5
Çorum	1	1	2	0,5
Kayseri	1		1	0
Kırıkkale		1	1	1
Kırşehir		1	1	1
Nevşehir	1	1	2	0,5
Yozgat		1	1	1
AYDIN	9	6	15	0,4
Aydın	3	1	4	0,25
Denizli		1	1	1
İzmir	3	1	4	0,25
Manisa	2	2	4	0,5
Muğla	1	1	2	0,5
BİGA		2	2	1
Çanakkale		2	2	1
DİYARBAKIR	2		2	0
Diyarbakır	1		1	0
Mardin	1		1	0
EDİRNE		2		0
Edirne		2		0
ERZURUM	1	1	2	0,5
Erzincan	1		1	0
Erzurum		1	1	1
HALEP	2		2	0
Kahramanmaraş	1		1	0
Şanlıurfa	1		1	0
HÜDANVENDİGAR	5	13	18	0,72
Balıkesir	1	1	2	0,5
Bursa		5	5	1
Eskişehir	1	1	2	0,5

Kocaeli	1	2	3	0,67
Kütahya	1	1	2	0,5
Sakarya		2	2	1
Uşak		1	1	1
Yalova	1		1	0
İSTANBUL	2	2	4	0,5
İstanbul	2	2	4	0,5
KASTAMONU	2	8	10	0,8
Bartın	1		1	0
Bolu		2	2	1
Çankırı		2	2	1
Düzce		1	1	1
Kastamonu	1	2	3	0,67
Sinop		1	1	1
KONYA	1	9	10	0,9
Antalya		3	3	1
Isparta		1	1	1
Karaman		1	1	1
Konya		3	3	1
Mersin	1		1	0
Niğde		1	1	1
MAMURATILAZİZ	2		2	0
Elazığ	1		1	0
Tunceli	1		1	0
SİVAS	1	4	5	0,8
Amasya		1	1	1
Sivas		2	2	1
Tokat	1	1	2	0,5
TRABZON	2	12	14	0,86
Artvin		1	1	1
Giresun	2		2	0
Gümüşhane		1	1	1
Ordu		2	2	1
Rize		3	3	1
Samsun		3	3	1
Trabzon		2	2	1
Genel Toplam	36	63	100	0,63

Seçilen 100 vakıftan 63 tanesi para vakfidir. Bu vakıfların vilayetlere göre dağılımı

yukarıdaki Tablo 5’deki gibidir. Buna göre bazı vilayetlerde para vakfı kurulmadığı anlaşılmıştır. Bu vilayetler: Adana, Diyarbakır, Edirne, Halep ve Mamuratülaziz vilayetleridir.

7.Vilayetlere Göre Para Vakıflarının Mevkufun Aleyhleri

Yapılan araştırmamızda Osmanlı’da 20. yüzyıl Türkiye coğrafyasından rastgele seçtiğimiz 100 vakıf ve bunlardan tespit ettiğimiz 63 para vakfı Tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7- Örneklem Olarak Seçilen Vakıflar

VİLAYET /VAKIF	CİNSİ
ADANA VİLAYETİ	
Mehmed Efendi bin Halil Vakfı	X
Mehmed Hüsni Beyefendi bin Ahmed Efendi Vakfı	X
ANKARA VİLAYETİ	
Ahmed Ağa bin Mehmed Ali Vakfı	Para Vakfı
Ali Bey bin Süleyman Bey Vakfı	X
Ali bin Ebubekir Vakfı	Para Vakfı
İbrahim Efendi bin Ali Efendi bin İbrahim Efendi Vakfı	X
Mehmed Ali Ağa bin Osman Vakfı	X
Mehmed bin Osman Ağa Vakfı	Para Vakfı
Mustafa Sabri Efendi bin Mehmed Efendi Vakfı	Para Vakfı
Ömer Efendi bin İbrahim Vakfı	X
Seyyid Ağa bin Mahmud Vakfı	Para Vakfı
Yusuf Ağa bin Osman Ağa Vakfı	Para Vakfı
AYDIN VİLAYETİ	
Ali Ağa bin Mustafa Vakfı	X
Ali bin Mehmed Vakfı	X
Ali bin Musa Vakfı	X
Ali bin Veli Vakfı	X
Ayşe Hanım binti Abdullah Vakfı	X
Halil bin Halil bin Hacı Mahmud Vakfı	Para Vakfı
Halil Efendi bin Hüseyin Hüsni Efendi ve Refiki Vakfı	Para Vakfı
Hüseyin bin Alim Vakfı	X

Hüseyin oğlu İbrahim Ağa Vakfi Vakfi	Para Vakfi
İlyas Bey Vakfi	X
Mahmud Fuad Efendi bin Hasan bin Abdullah Vakfi	Para Vakfi
Mustafa Ağa ve Kardeşleri Vakfi	X
Mustafa bin Mehmed Vakfi	Para Vakfi
Ömer bin Mustafa Vakfi	Para Vakfi
Şakir Bey bin Mehmed Efendi Vakfi	X
BİGA VİLAYETİ	
Ali Ağa bin Canan Ağa Vakfi	Para Vakfi
İsmail bin İsmail Vakfi	Para Vakfi
DİYARBAKIR VİLAYETİ	
Osman Efendi bin Salih Ağa Vakfi	X
Yahya Çelebi bin Abdullah Vakfi	X
EDİRNE VİLAYETİ	
Ömer Ağa bin Mehmed Vakfi	X
Mustafa Bey Vakfi	X
ERZURUM VİLAYETİ	
Abdullah Efendi Vakfi	X
Hamid Ağa oğlu Yusuf ve arkadaşları Vakfi	Para Vakfi
HALEP VİLAYETİ	
Hafız Efendi bin İbrahim Efendi Vakfi	X
Murtaza bin Derviş Vakfi	X
HÜDANVENDİGAR VİLAYETİ	
Abdullah Efendi bin Osman Vakfi	X
Ali bin Hüseyin Vakfi	Para Vakfi
Davud bin Yusuf Vakfi	Para Vakfi
Elhas Bey bin Yakub Vakfi	Para Vakfi
Fatma Hanım binti Alişan Vakfi	Para Vakfi
Halil Efendi bin İsmail Vakfi	Para Vakfi
Hasan Efendi bin Mustafa Vakfi	Para Vakfi
Hüseyin Ağa bin Süleyman Vakfi	X
İbrahim Ağa bin Arif Vakfi	Para Vakfi

İsmail bin Mehmed Vakfi	Para Vakfi
İsmail Efendi bin Yusuf Vakfi	Para Vakfi
Mahmud Ağa bin İsmail ve Refiki Vakfi	X
Mehmed bin Hüseyin Vakfi	Para Vakfi
Mehmed Efendi bin Mustafa Vakfi	Para Vakfi
Mustafa Vakfi	X
Mustafa Ağa bin İsmail Vakfi	Para Vakfi
Osman bin Mustafa Vakfi	Para Vakfi
Zehra Hanım binti Hasan Vakfi	X
İSTANBUL VİLAYETİ	
Ahmed Paşa Vakfi	X
Emine Nazire Hanım binti Mahmud Vakfi	Para Vakfi
Fatma Hayriye Hanım binti Abdullah Vakfi	Para Vakfi
Mehmed Murad Efendi bin Halil Vakfi	X
KASTAMONU VİLAYETİ	
Arif Ağa bin Hasan Ağa Vakfi	Para Vakfi
Ayşe Hanım binti Süleyman Vakfi	X
Emine Hanım binti Mehmed Efendi Vakfi	Para Vakfi
Hasan Efendi bin Arif Efendi Vakfi	Para Vakfi
Hüseyin Rüşdi Efendi bin Ahmed Vakfi	Para Vakfi
İsmail Ağa bin Mustafa Vakfi	Para Vakfi
Mahmud Çavuş bin Zaver Bey Vakfi	Para Vakfi
Mehmed Rifat Efendi bin Hasan Vakfi	X
Mustafa Efendi bin Hüseyin Vakfi	Para Vakfi
Mustafa Efendi bin Mehmed Vakfi	Para Vakfi
KONYA VİLAYETİ	
Abdulfettah Ağa bin İbiş Ağa Vakfi	Para Vakfi
Ahmed Efendi bin İbrahim Efendi Vakfi	Para Vakfi
Ali Ağa bin Ali Ağa Vakfi	X
Ali Hıfzı Efendi bin Süleyman Bey Vakfi	Para Vakfi
İsmail Ağa bin Hasan Vakfi	Para Vakfi

Mustafa Efendi bin Mehmed Vakfi	Para Vakfi
Mustafa Efendi bin Veli bin Mustafa Vakfi	Para Vakfi
Ramazan Efendi bin Ramazan Ağa Vakfi	Para Vakfi
Süleyman Ağa bin Mehmed Vakfi	Para Vakfi
Veli bin Osman Vakfi	Para Vakfi
MAMURATILAZİZ VİLAYETİ	
Abdullah Efendi bin Mahmud Çavuş Vakfi	X
Mehmed Namık Efendi bin Emin Ağa Vakfi	X
SİVAS VİLAYETİ	
Hamid Efendi bin İbrahim Vakfi	Para Vakfi
Mehmed Efendi bin Ahmed Vakfi	X
Necib Ağa bin Ahmed Vakfi	Para Vakfi
Osman bin İsmail bin Ali Vakfi	Para Vakfi
Yusuf Ağa bin Mehmed Vakfi	Para Vakfi
TRABZON VİLAYETİ	
Ali Efendi bin Ahmed Vakfi	Para Vakfi
Arif Efendi bin Mehmed Vakfi	Para Vakfi
Dursun Efendi bin Hüseyin Vakfi	Para Vakfi
Hamdi Efendi bin Temel Efendi Vakfi	Para Vakfi
Hüseyin bin Mustafa ve Rufekası Vakfi	Para Vakfi
Mahmud Efendi bin Abdullah Vakfi	Para Vakfi
Mehmed Efendi bin İbrahim Efendi Vakfi	Para Vakfi
Mehmed Efendi bin Mehmed Vakfi	Para Vakfi
Mehmed Efendi bin Veli Vakfi	Para Vakfi
Mustafa bin Mustafa Vakfi	X
Osman Ağa bin Süleyman Vakfi	X
Ömer Efendi bin İbrahim Efendi Vakfi	Para Vakfi
Süleyman Efendi bin Abdülkerim Vakfi	Para Vakfi
Yakub Efendi bin Şaban Vakfi	Para Vakfi

Yukarıdaki tabloya göre örneklem olarak seçilen 100 vakıf bulunmaktadır. Bunların içerisinde 63 vakfın, para vakfı olduğu tespit edilmiştir. 37 vakfın ise akarlarının başka unsurlar

olduğundan diğer vakıf olarak adlandırılmışlardır. Bu sürecin devamında para vakıflarının; kuruldukları yer (vilayet/ il/ ilçe), miladi yıl, mevcut vakfedilen para miktarı ve para cinsi olarak ayrıntıları Tablo - 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8- Para Vakıflarının; Kuruldukları Yer (Vilayet/ İl/ İlçe), Yıl ve Mevcut Vakfedilen Para Miktarı ile Cinsi

SIRA	VAKIF ADI	Kuruluş Yılı	Vilayeti	İli	İlçesi	Vakfedilen Meblağ
1	Ahmed Ağa bin Mehmed Ali Vakfi	1908	ANKARA	Ankara	Çubuk	1000 kuruş
2	Ali bin Ebubekir Vakfi	1900	ANKARA	Yozgat	Merkez	2000 kuruş
3	Mehmed bin Osman Ağa Vakfi	1901	ANKARA	Nevşehir	Avanos	1500 kuruş
4	Mustafa Sabri Efendi bin Mehmed Efendi Vakfi	1908	ANKARA	Kırşehir	Çiçekdağı	2500 kuruş
5	Seyyid Ağa bin Mahmud Vakfi	1900	ANKARA	Çorum	Sungurlu	3000 kuruş
6	Yusuf Ağa bin Osman Ağa Vakfi	1903	ANKARA	Kırıkkale	Keskin	1500 kuruş
7	Halil bin Halil bin Hacı Mahmud Vakfi	1900	AYDIN	Manisa	Soma	2000 kuruş
8	Halil Efendi bin Hüseyin Hüsnü Efendi ve Refiki Vakfi	1905	AYDIN	Muğla	Fethiye	2000 kuruş
9	Hüseyin oğlu İbrahim Ağa Vakfi Vakfi	1901	AYDIN	Denizli	Tavas	2000 kuruş

10	Mahmud Fuad Efendi bin Hasan bin Abdullah Vakfi	1909	AYDIN	İzmir	Menemen	2500 kuruş
11	Mustafa bin Mehmed Vakfi	1906	AYDIN	Manisa	Alaşehir	1000 kuruş
12	Ömer bin Mustafa Vakfi	1914	AYDIN	Aydın	Bozdoğan	1000 kuruş
13	Ali Ağa bin Canan Ağa Vakfi	1903	BİGA	Çanakkale	Biga	2000 kuruş
14	İsmail bin İsmail Vakfi	1913	BİGA	Çanakkale	Merkez	1000 kuruş
15	Hamid Ağa oğlu Yusuf ve arkadaşları Vakfi	1911	ERZURUM	Erzurum	İspir	6000 kuruş
16	Ali bin Hüseyin Vakfi	1903	HÜDANVENDİGAR	Bursa	İnegöl	1000 kuruş
17	Davud bin Yusuf Vakfi	1908	HÜDANVENDİGAR	Bursa	Karacabey	2500 kuruş
18	Elhas Bey bin Yakub Vakfi	1911	HÜDANVENDİGAR	Sakarya	Merkez	1000 kuruş
19	Fatma Hanım binti Alişan Vakfi	1913	HÜDANVENDİGAR	Balıkesir	Gönen	4320 kuruş
20	Halil Efendi bin İsmail Vakfi	1904	HÜDANVENDİGAR	Kütahya	Tavşanlı	1000 kuruş
21	Hasan Efendi bin Mustafa Vakfi	1911	HÜDANVENDİGAR	Kocaeli	Karamürsel	500 kuruş
22	İbrahim Ağa bin Arif Vakfi	1913	HÜDANVENDİGAR	Bursa	Orhaneli	1000 kuruş
23	İsmail bin Mehmed Vakfi	1901	HÜDANVENDİGAR	Bursa	Orhaneli	1000 kuruş
24	İsmail Efendi bin Yusuf Vakfi	1900	HÜDANVENDİGAR	Sakarya	Merkez	500 kuruş

25	Mehmed bin Hüseyin Vakfi	1906	HÜDANVENDİGAR	Bursa	Mustafakemal paşa	1000 kuruş
26	Mehmed Efendi bin Mustafa Vakfi	1910	HÜDANVENDİGAR	Uşak	Merkez	1000 kuruş
27	Mustafa Ağa bin İsmail Vakfi	1903	HÜDANVENDİGAR	Eskişehir	Sivrihisar	1000 kuruş
28	Osman bin Mustafa Vakfi	1910	HÜDANVENDİGAR	Kocaeli	Kandıra	500 kuruş
29	Emine Nazire Hanım binti Mahmud Vakfi	1918	İSTANBUL	İstanbul	Eyüp	100 Altın
30	Fatma Hayriye Hanım binti Abdullah Vakfi	1906	İSTANBUL	İstanbul	Üsküdar	1000 Mecidiye Altın
31	Arif Ağa bin Hasan Ağa Vakfi	1902	KASTAMONU	Çankırı	Çerkeş	2500 kuruş
32	Emine Hanım binti Mehmed Efendi Vakfi	1903	KASTAMONU	Sinop	Ayancık	3000 kuruş
33	Hasan Efendi bin Arif Efendi Vakfi	1916	KASTAMONU	Bolu	Seben	1000 kuruş
34	Hüseyin Rüşdi Efendi bin Ahmed Vakfi	1911	KASTAMONU	Kastamonu	Araç	1500 kuruş
35	İsmail Ağa bin Mustafa Vakfi	1903	KASTAMONU	Bolu	Mengen	900 kuruş
36	Mahmud Çavuş bin Zaver Bey Vakfi	1915	KASTAMONU	Düzce	Merkez	1000 kuruş
37	Mustafa Efendi bin Hüseyin Vakfi	1902	KASTAMONU	Kastamonu	İnebolu	2000 kuruş
38	Mustafa Efendi bin Mehmed Vakfi	1916	KASTAMONU	Çankırı	Çerkeş	13.350 kuruş

39	Abdulfettah Ağa bin İbiş Ağa Vakfı	1911	KONYA	Niğde	Bor	4000 kuruş
40	Ahmed Efendi bin İbrahim Efendi Vakfı	1911	KONYA	Konya	Merkez	20 Mecidiye altın
41	Ali Hıfzı Efendi bin Süleyman Bey Vakfı	1901	KONYA	Konya	İlgın	1500 kuruş
42	İsmail Ağa bin Hasan Vakfı	1914	KONYA	Antalya	Serik	2000 kuruş
43	Mustafa Efendi bin Mehmed Vakfı	1914	KONYA	Karaman	Merkez	2000 kuruş
44	Mustafa Efendi bin Veli bin Mustafa Vakfı	1910	KONYA	Antalya	Merkez	2000 kuruş
45	Ramazan Efendi bin Ramazan Ağa Vakfı	1911	KONYA	Isparta	Şarkikaraağaç	2000 kuruş
46	Süleyman Ağa bin Mehmed Vakfı	1909	KONYA	Konya	Bozkır	2550 kuruş
47	Veli bin Osman Vakfı	1900	KONYA	Antalya	Kaş	2000 kuruş
48	Hamid Efendi bin İbrahim Vakfı	1900	SİVAS	Sivas	Yıldızeli	2500 kuruş
49	Necib Ağa bin Ahmed Vakfı	1912	SİVAS	Amasya	Merkez	1000 kuruş
50	Osman bin İsmail bin Ali Vakfı	1910	SİVAS	Sivas	Gürün	500 kuruş
51	Yusuf Ağa bin Mehmed Vakfı	1912	SİVAS	Tokat	Zile	500 kuruş
52	Ali Efendi bin Ahmed Vakfı	1907	TRABZON	Rize	Pazar	1500 kuruş
53	Arif Efendi bin Mehmed Vakfı	1911	TRABZON	Gümüşhane	Kelkit	500 kuruş

54	Dursun Efendi bin Hüseyin Vakfi	1911	TRABZON	Ordu	Fatsa	2500 kuruş
55	Hamdi Efendi bin Temel Efendi Vakfi	1912	TRABZON	Trabzon	Vakfikebir	2000 kuruş
56	Hüseyin bin Mustafa ve Rufekası Vakfi	1901	TRABZON	Samsun	Terme	1000 kuruş
57	Mahmud Efendi bin Abdullah Vakfi	1910	TRABZON	Trabzon	Of	1000 kuruş
58	Mehmed Efendi bin İbrahim Efendi Vakfi	1902	TRABZON	Ordu	Merkez	2500 kuruş
59	Mehmed Efendi bin Mehmed Vakfi	1910	TRABZON	Samsun	Vezirköprü	1000 kuruş
60	Mehmed Efendi bin Veli Vakfi	1909	TRABZON	Samsun	Bafra	1000 kuruş
61	Ömer Efendi bin İbrahim Efendi Vakfi	1911	TRABZON	Artvin	Hopa	1500 kuruş
62	Süleyman Efendi bin Abdulkerim Vakfi	1902	TRABZON	Rize	Kalkandere	1000 kuruş
63	Yakub Efendi bin Şaban Vakfi	1910	TRABZON	Rize	Merkez	1000 kuruş

Türkiye coğrafyasında tespit ettiğimiz 63 para vakfının vakfiyelerindeki mevkufun aleyhler; istihdam edilenler (İmam, hatip vb.) ve diğer giderler (Aydınlatma, temizlik vb.) olarak 2 kısım olarak incelenmiştir. Buna göre vilayetler kapsamında Tablo 9'daki gibidir.

Tablo 9- Vilayetlere Göre Para Vakıflarının Mevkufun Aleyhleri

SIRA	VAKIF ADI	Mevkufun Aleyh		Vilayet
		İstihdam Edilen	Diğer Harcamalar	
1	Ahmed Ağa bin Mehmed Ali Vakfı	Hatip		ANKARA
2	Ali bin Ebubekir Vakfı	İmam ve Hatip		
3	Mehmed bin Osman Ağa Vakfı	İmam ve Hatip		
4	Mustafa Sabri Efendi bin Mehmed Efendi Vakfı	İmam Hatip kuran okutma	Aydınlatma	
5	Seyyid Ağa bin Mahmud Vakfı	İmam ve Hatip	tamir	
6	Yusuf Ağa bin Osman Ağa Vakfı	Hatip	tamir	
7	Halil bin Halil bin Hacı Mahmud Vakfı	Hatip ve İmam	fakir	AYDIN
8	Halil Efendi bin Hüseyin Hüsnü Efendi ve Refiki Vakfı	İmamve Hatip	tamir	
9	Hüseyin oğlu İbrahim Ağa Vakfı Vakfı	Hatip		
10	Mahmud Fuad Efendi bin Hasan bin Abdullah Vakfı	Hatip		
11	Mustafa bin Mehmed Vakfı	Hatip		
12	Ömer bin Mustafa Vakfı	İmam		
13	Ali Ağa bin Canan Ağa Vakfı	Hatip		BİGA
14	İsmail bin İsmail Vakfı	İmam ve Hatip		
15	Hamid Ağa oğlu Yusuf ve arkadaşları Vakfı	İmam ve Hatip	tamir	ERZURUM
16	Ali bin Hüseyin Vakfı	Hatip		HÜDANVEN DİGAR
17	Davud bin Yusuf Vakfı	Hatip		
18	Elhas Bey bin Yakub Vakfı	İmam ve Hatip		
19	Fatma Hanım binti Alişan Vakfı	Hatip		

20	Halil Efendi bin İsmail Vakfı	Hatip ve müteveli		
21	Hasan Efendi bin Mustafa Vakfı	İmam ve Hatip		
22	İbrahim Ağa bin Arif Vakfı	Hatip		
23	İsmail bin Mehmed Vakfı	Hatip	tamir	
24	İsmail Efendi bin Yusuf Vakfı	İmam ve Hatip		
25	Mehmed bin Hüseyin Vakfı	Hatip		
26	Mehmed Efendi bin Mustafa Vakfı	Hatip		
27	Mustafa Ağa bin İsmail Vakfı	Hatip		
28	Osman bin Mustafa Vakfı	İmam ve Hatip		
29	Emine Nazire Hanım binti Mahmud Vakfı	Kuran okuyan		İSTANBUL
30	Fatma Hayriye Hanım binti Abdullah Vakfı	İmam, Hatip	görevli aydınlatma	
31	Arif Ağa bin Hasan Ağa Vakfı	Hatip	kandil ve kandil yağı ve tamir	
32	Emine Hanım binti Mehmed Efendi Vakfı	İmam		
33	Hasan Efendi bin Arif Efendi Vakfı	Hatip		KASTAMONU
34	Hüseyin Rüşdi Efendi bin Ahmed Vakfı	İmam		
35	İsmail Ağa bin Mustafa Vakfı	Hatip		
36	Mahmud Çavuş bin Zaver Bey Vakfı	Hatip		
37	Mustafa Efendi bin Hüseyin Vakfı	İmam	tamir	
38	Mustafa Efendi bin Mehmed Vakfı	kayyım		
39	Abdulfettah Ağa bin İbiş Ağa Vakfı		camii giderleri	
40	Ahmed Efendi bin İbrahim Efendi Vakfı	İmam müteveli	tamir	KONYA
41	Ali Hıfzı bin Süleyman Bey Vakfı	Hatip		

42	İsmail Ağa bin Hasan Vakfi	Hatip	tamir ve ruganı zeyd	
43	Mustafa Efendi bin Mehmed Vakfi	İmam ve Hatip	tamir ve kandil	
44	Mustafa Efendi bin Veli bin Mustafa Vakfi	İmam, Hatip	tamir	
45	Ramazan Efendi bin Ramazan Ağa Vakfi	Hatip	tamir	
46	Süleyman Ağa bin Mehmed Vakfi	Hatip	tamir	
47	Veli bin Osman Vakfi	Hatip	tamir , yağ, mum	
48	Hamid Efendi bin İbrahim Vakfi	İmam ve Hatip		
49	Necib Ağa bin Ahmed Vakfi	Hatip		SİVAS
50	Osman bin İsmail bin Ali Vakfi	Hatip	tamir	
51	Yusuf Ağa bin Mehmed Vakfi	Hatip		
52	Ali Efendi bin Ahmed Vakfi	İmam ve Hatip ve muallime		
53	Arif Efendi bin Mehmed Vakfi	İmam ve Hatip	kandil masrafı	
54	Dursun Efendi bin Hüseyin Vakfi	İmam ve Hatip		
55	Hamdi Efendi bin Temel Efendi Vakfi	İmam ve Hatip		
56	Hüseyin bin Mustafa ve Rufevası Vakfi	Hatip ve müezzin		
57	Mahmud Efendi bin Abdullah Vakfi	Hatip		TRABZON
58	Mehmed Efendi bin İbrahim Efendi Vakfi	İmam ve Hatip	tamir	
59	Mehmed Efendi bin Mehmed Vakfi	Hatip		
60	Mehmed Efendi bin Veli Vakfi	Hatip	tamir	
61	Ömer Efendi bin İbrahim Efendi Vakfi	İmam, Hatip		
62	Süleyman Efendi bin Abdulkerim Vakfi	Hatip		

63	Yakub Efendi bin Şaban Vakfı	Hatip		
----	------------------------------	-------	--	--

8.Rumeli Para Vakıflarının Mevkufun Aleyhleri

Rumeli para vakıfları ile ilgili birçok araştırma yapılmıştır (Bulut, 2019). Şehirleri konu alan ve derinlemesine para vakıflarını inceleyen araştırmacılar bulunmaktadır (Tuğrul & Bulut, 2017). Bizim araştırmamız ise dönem itibariyle XX. yüzyılda kurulan 4 Balkan ülkesinden 99 vakıf bulunmakta ve bunlardan 15 ayrı şehirdeki 15 vakfiye incelenmek üzere seçilmiştir.

Tablo 10- Rumeli Para Vakıflarından Seçilen Örneklem

Sıra	Ülke	Şehir	YIL	Vakıf	CİNSİ
1	YUNANİSTAN	Dedeağaç	1900	İbrahim bin Mustafa ve Hüseyin Ağa bin Halil Vakfı	Para
2	YUNANİSTAN	Drama	1909	Molla Veli bin Ahmed Veli Vakfı	Para
3	YUNANİSTAN	Gümülcine	1903	Ali Ağa bin Emin Vakfı	Para
4	YUNANİSTAN	İskeçe	1900	Ahmed Ağa bin Hacı Vakfı	Para
5	YUNANİSTAN	Kavala	1909	Ahmed Kamil Efendi bin Süleyman Ağa Vakfı	Değil
6	YUNANİSTAN	Selanik	1904	Mehmed Hayri Paşa bin Ahmed Vakfı	Değil
7	BULGARİSTAN	Eğridere	1908	İbrahim Ağa ibn Hayrullah bin Ömer Vakfı	Para
8	BULGARİSTAN	Kırcaali	1909	Mahmud Ağa bin Ömer Vakfı	Para
9	BULGARİSTAN	Ahiçelebi	1906	Hasan Ağa bin Mehmed bin Hasan ve Refiki Vakfı	Para
10	MAKEDONYA	Gostivar	1915	Kazım Ağa bin Kamber Vakfı	Para
11	MAKEDONYA	Kalkandelen	1909	İlyas Ağa ibn İsmail Vakfı	Para
12	MAKEDONYA	Manastır	1901	Sabiha Hanım binti Malik Paşa Vakfı	Para
13	MAKEDONYA	Tikveş	1908	İsmail Efendi bin Mehmed Efendi Vakfı	Değil
14	MAKEDONYA	Üsküp	1910	Nureddin ibn Osman Vakfı	Para
15	ARNAVUTLUK	Luma	1907	Numan Ağa ibn Rüstem Ağa Vakfı	Para

Bu seçim sonrası tespit edilen 12 adet para vakfının mevkufun aleyhleri aşağıdaki gibidir.

Tablo 11- Rumeli Para Vakıflarına Vakfedilen Paralar ve Mevkufun Aleyhleri

Vakıf	Para Miktarı	Para Cinsi	Mevkufun Aleyhleri	
			İstihdam Edilen Görevliler	Diğer Harcamalar
İbrahim bin Mustafa ve Hüseyin Ağa bin Halil Vakfı	1000	Kuruş	İmam	

Molla Veli bin Ahmet Veli Vakfı	6000	Kuruş	İmam	
Ali Ağa bin Emin Vakfı	4000	Kuruş	İmam Müezzın	Kandil
Ahmed Ağa bin Hacı Vakfı	1000	Kuruş	İmam Hatip	
İbrahim Ağa ibn Hayrullah bin Ömer Vakfı	2000	Kuruş	İmam Hatip	
Mahmud Ağa bin Ömer Vakfı	1000	Kuruş	İmam Hatip	
Hasan Ağa bin Mehmed bin Hasan ve Refiki Vakfı	1000	Kuruş	İmam	
Kazım Ağa bin Kamber Vakfı	6000	Kuruş	İmam	
İlyas Ağa ibn İsmail Vakfı	4000	Kuruş	İmam Müezzın	Kandil
Sabiha Hanım binti Malik Paşa Vakfı	1000	Kuruş	İmam Hatip	
Nureddin ibn Osman Vakfı	2000	Kuruş	İmam Hatip	
Numan Ağa ibn Rüstem Ağa Vakfı	1000	Kuruş	İmam Hatip	

Sonuç

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde Anadolu Defterleri üzerinden yaptığımız araştırmamız neticesinde; Osmanlı'da, Türkiye coğrafyasında XX. yüzyılda kurulan 3.635 vakıf olduğu tespit edilmiştir. Bu vakıflardan kurulduğu bölgelere göre orantılı olarak örneklem olarak incelemek üzere rastgele 100 vakıf seçilmiştir. Bu vakıfların vakfiyeleri üzerinde yaptığımız araştırma neticesinde 63'ünün para vakfı olduğu anlaşılmıştır. Yine aynı arşivde Rumeli Defterlerinden yararlanılarak yapılan araştırma neticesinde Balkan coğrafyasında bu dönemde 99 tane vakıf kurulduğu tespit edilmiştir. Bu vakıflardan, bu coğrafyadaki şehirlere göre 15 vakıf seçilmiştir. Bu 15 vakfın incelenen vakfiyesine göre 12 tanesinin para vakfı olduğu anlaşılmıştır. Neticede tespit edilen 75 adet para vakfı analiz etme safhasına gelmiştir.

Bu para vakıfları Osmanlı coğrafyasında 75 ayrı şehirde kurulmuştur. Bu şehirler: Ankara / Çubuk, Yozgat / Merkez, Nevşehir / Avanos, Kırşehir / Çiçekdağı, Çorum / Sungurlu, Kırıkkale / Keskin, Manisa / Soma, Muğla / Fethiye, Denizli / Tavas, İzmir / Menemen, Manisa / Alaşehir, Aydın / Bozdoğan, Çanakkale / Biga, Çanakkale / Merkez, Erzurum / İspir, Bursa / İnegöl, Bursa / Karacabey, Sakarya / Merkez, Balıkesir / Gönen, Kütahya / Tavşanlı, Kocaeli / Karamürsel, Bursa / Orhaneli, Bursa / Orhaneli, Sakarya / Merkez, Bursa / Mustafakemalpaşa, Uşak / Merkez, Eskişehir / Sivrihisar, Kocaeli / Kandıra, İstanbul / Eyüp, İstanbul / Üsküdar, Çankırı / Çerkeş, Sinop / Ayancık, Bolu / Seben, Kastamonu / Araç, Bolu / Mengen, Düzce / Merkez, Kastamonu /

İnebolu, Çankırı / Çerkeş, Niğde / Bor, Konya / Merkez, Konya / Ilgın, Antalya / Serik, Karaman / Merkez, Antalya / Merkez, Isparta / Şarkikaraağaç, Konya / Bozkır, Antalya / Kaş, Sivas / Yıldızeli, Amasya / Merkez, Sivas / Gürün, Tokat / Zile, Rize / Pazar, Gümüşhane / Kelkit, Ordu / Fatsa, Trabzon / Vakfıkebir, Samsun / Terme, Trabzon / Of, Ordu / Merkez, Samsun / Vezirköprü, Samsun / Bafra, Artvin / Hopa, Rize / Kalkandere, Rize / Merkez'dir. Bunun yanında balkan ülkelerinde: Yunanistan'da (Dedeoğaç, Drama, Gümülcine, İskeçe), Bulgaristan (Eğridere, Kırcaali, Ahiçelebi), Makedonya (Gostivar, Kalkandelen, Manastır, Üsküp) ve Arnavutluk'tan Luma şehirleridir. Bu 75 para vakfında vakfedilen para cinslerinin 70 tanesi kuruş, 2 tanesi meci diye altını, 2 tanesi Osmanlı Altını ve 1 tanesi de Osmanlı Lirasıdır. Bu paraların yekûnu: 131.420 kuruş, 1.020 meci diye altını, 113 Osmanlı altını ve 600 Osmanlı lirasıdır.

Bu vakıflar kimleri finanse etmiş, mevkufun aleyhlere gelirsek; 22 tanesi sadece hatip 9 tanesi ise sadece imam ve 1 tanesi de sadece kayyım olan görevliyi finanse etmek amacıyla kurulmuştur. 14 tanesi imam ve hatibi birlikte finanse etmiştir. 6 tanesi hem hatibi hem de caminin/ mescidin tamiri için, 2 tanesi hem imamı ve hatibi hem de caminin/ mescidin tamiri için kurulmuştur. Bunun yanında birer tane olmak üzere; (hatip, tamir, yağ, mum), (hatip, tamir ve ruganı zeyd), (hatip, imam ve fakir fukara için) (hatip ve müezzin) ve (hatip, müteveli) gibi aynı zamanda birkaç hizmeti finanse eden para vakıfları da bulunmaktadır. Bunun dışında; İmam Hatip Kıraat, İmam Hatip kuran okutma, İmam Hatip Müezzin, İmam Müezzin, İmam müteveli, İmam ve Hatip ve muallim gibi 3 görevliyi beraber finanse eden vakıfların yanında; kayyım, kıraat, mevlit, Kuran okuyan ve sadece cami giderleri için kurulan para vakıfları da bulunmaktadır. Burada öne çıkan unsurun para vakıflarının ekseri kurulma amacının cami görevlileri olan imam, hatip ile caminin tamiri ve aydınlatılması maksadıyla kurulmasıdır. Bunun yanında kuran ve mevlit okutulması gibi nedenlerde kurulduğu gözlemlenmiştir.

Para vakıflarının birbirinden ayrı coğrafyalarda aynı amaçla kurulduklarını tespit etmiş bulunuyoruz. Birkaç örnek vermek gerekirse; bugünkü Yunanistan'daki Dedeoğaç'ta, 1900 yılında kurulan İbrahim bin Mustafa ve Hüseyin Ağa bin Halil Vakfı⁶ 1000 kuruş vakfetmiş ve buradan elde edilen geliri caminin imamı için kullanılmasını istemiştir. Aydın/Bozdoğan Ömer bin Mustafa Vakfı⁷ da 1000 kuruşluk bir sermaye ile kurulmuş ve oda sadece imamı finanse etmeyi amaçlamıştır. 1910 yılında Makedonya / Üsküp'te kurulan Nureddin ibn Osman Vakfı⁸ 13 Osmanlı

⁶ VGMA 989/112, 148.

⁷ VGMA 604/102, 143.

⁸ VGMA 991/57, 46.

altını sermaye ile kurulurken imamı finanse etmeyi amaçlamıştır. 1918'de İstanbul/ Eyüp'te kurulan Emine Nazire Hanım binti Mahmud Vakfı⁹ 100 Osmanlı altını para vakfetmiş ve kuran okunmasını amaçlayarak bu kişileri finanse etmiştir. Burada da coğrafyalar farklı olmasına rağmen para çeşitleri aynıdır.

Diğer bir örnek ise; aynı miktarda sermaye ve aynı amaç için farklı yerlerde kurulan vakıflar vardır. Örneğin: Ankara Çubuk'ta kurulan Ahmed Ağa bin Mehmed Ali Vakfı,¹⁰ Manisa Alaşehir'de kurulan Mustafa bin Mehmed Vakfı,¹¹ Bursa İnegöl'de kurulan Ali bin Hüseyin Vakfı,¹² Uşak 'ta kurulan Mehmed Efendi bin Mustafa Vakfı,¹³Eskişehir Sivrihisar'da kurulan Mustafa Ağa bin İsmail Vakfı,¹⁴ Bolu Seben'de kurulan Hasan Efendi bin Arif Efendi Vakfı,¹⁵ Düzce'de kurulan Mahmud Çavuş bin Zaver Bey Vakfı,¹⁶ Amasya'da Necib Ağa bin Ahmed Vakfı,¹⁷ Trabzon Of'da kurulan Mahmud Efendi bin Abdullah Vakfı,¹⁸ Samsun Vezirköprü'de kurulan Mehmed Efendi bin Mehmed Vakfı¹⁹ ve Rize Kalkandere'de kurulan Süleyman Efendi bin Abdulkerim Vakfı²⁰ 1000 kuruş sermaye ile kurulmuş olup hepsi de hatibi finanse etmeyi amaçlamıştır. yani mevkufun aleyhleri aynıdır.XX. yüzyılda Osmanlı coğrafyasında farklı şehirler üzerinden vakıfların kuruluş ve amaçlarının (mevkufun aleyh) yazılı olduğu vakfiyelerden yararlanılarak yaptığımız araştırma sonucuna göre; para vakıflarının yoğun bir şekilde farklı bölgelerde/şehirlerde kurulduğu tespit edilmiştir. Seçtiğimiz vakfiye örneğine göre Anadolu'da %63 Rumeli'de %80 gibi bir oranda para vakfı kurulmuştur.

Araştırmanın içeriğinde para miktarları ve cinsleri hemen hemen aynı olup, %96'sı kuruş cinsindedir. Para miktarları 400-500²¹ ile 13.350²² kuruş arasında değişkenlik göstermemektedir. Para vakıflarının mevkufun aleyhlerinde bir farklılık gözlemlenmemiştir. İmam, hatip, müezzin, muallim gibi din görevlilerini finanse eden para vakıfları bunun yanında mevlit ve kuran okuyanları da finanse etmiştir. Bunun yanında camii, mescit gibi ibadet mekânlarının tamir ve aydınlatma

⁹ VGMA 609/92, 117.

¹⁰ VGMA 595/50, 49.

¹¹ VGMA 600/39, 47.

¹² VGMA 602/38, 60.

¹³ VGMA 595/225, 238.

¹⁴ VGMA 597/148, 131.

¹⁵ VGMA 608/118, 142.

¹⁶ VGMA 608/232, 250.

¹⁷ VGMA 604/202, 292.

¹⁸ VGMA 601/104, 118.

¹⁹ VGMA 602/16, 22.

²⁰ VGMA 602/62, 105.

²¹ 400 kuruş sermaye ile kurulan para vakfı için bkz; VGMA990/4, 5.; 500 kuruş sermaye ile kurulan 6 vakıf mevcuttur.

Bkz: VGMA 603 /25, 25.;604/250, 250.; 607/137, 137.; 600/174, 174.; 604/11, 11.; 603/232, 232

²² VGMA 608/297, 329.

giderlerini karşılamıştır.Buradan sonuç olarak para vakıfları kendine has finansman yöntemiyle sınırlı sermayelerini işleterek, Osmanlı coğrafyasında XX. yüzyıl gibi son ve zor zamanlarında birçok ibadethanenin personel ve diğer giderlerini karşılayan bir vakıf türü olarak tespit edilmiştir. Bu hizmetleri neredeyse bütün coğrafyada aynı şekilde yerine getirmiştir.

Kaynaklar

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Defter/ Sıra, Sayfa

595/225, 238.

595/50, 49.

597/148, 131.

600/174, 174.

600/39, 47.

601/104, 118.

602/16, 22.

602/38, 60.

602/62, 105.

603 /25, 25.

603/232, 232

604/102, 143.

604/11, 11.

604/202, 292.

604/250, 250.

607/137, 137.

608/118, 142.

608/232, 250.

608/297, 329.

609/92, 117.

989/112, 148.

990/4, 5.

991/57, 46.

Ayverdi, E. H. (1958). *Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri*. Şehrin İskânı ve Nüfusu.

- Berki, A. H. (1966). *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tâbirler*. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Bulut, M. (ed.) (2019). *Osmanlı Dönemi Rumeli Para Vakıfları*. İZÜ Yayınları.
- Çiftçi, C. (2004). *Bursa'da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri*. Gaye Kitabevi.
- Çizakça, M. (1993). *Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları*. İلمي Neşriyat.
- Kaya M. (2014). Vakıf Kurucusu Olarak Osmanlı Esnafı 18 yüzyıl İstanbul Örneği. *Vakıflar Dergisi*, 42, 35-50.
- Lütfi, Ö. (1963). Fatih İmareti 1489-90 Yılları Bilançoları. *İktisat Fakültesi Mecmuası*. XXIII, 1, 290-300.
- Ortaylı, İ. (1976). *Türkiye'de Taşara Yönetim ve Yöneticiliğin Evrimi*. Türkiye'de Mülki İdare Amirliği.
- Özsaraç, Y. (2019). *Osmanlı Para Vakıflarından Türkiye Vakıflar Bankasına (1826-1926)* [Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Bayezit Üniversitesi].
- Öztürk, N. (1983). *Menşei ve Tarihî Gelişimi Açısından Vakıflar*. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları
- Öztürk, N. (1985). Toplum-Devlet İlişkilerinde Vakıfların Yeri. II. *Vakıf Haftası*, 32-35.
- Öztürk, N. (1997). Fetihlerde Vakıf Sisteminden Yararlanma Metotları. I. *Uluslararası İstanbul'un Fethi Konferansı*, 148-158.
- Öztürk, N. (2002). Osmanlı Döneminde Vakıflar. *Türkler*. 10, 433-434.
- Seyitdanlıoğlu, M. (1996). Yerel Yönetim Metinleri III: 1871 Vilâyet Nizâmnamesi ve Getirdikleri. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 5, 89-103.
- Sami, Ş. (1996). *Kamus-ı Türkî*. Yeditepe Yayınları.
- Tuğrul, M. & Bulut, M. (2017). Bir Mikrofinans Modeli Olarak Osmanlı Para Vakıflarının Karşılaştırmalı Analizi: Edirne, Filibe, Selanik, Tekirdağ ve Üsküp Para Vakıfları. *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), 289-302.
- VGM (2012). *Tarihte İlginç Vakıflar*. VGM Yayınları.
- VGM. (1938). *Fatih Sultan Mehmet'in Vakfiyesi (861/1456)*. Vakıf Umum Müdürlüğü Neşriyatı.
- Yazır, E.H. (1995). *Ahkâmul-Evkaf* (Elmalılı M. Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar. (Hazı. Nazif Öztürk). TDV Yayınevi.
- Yediyıldız, B. (2003). *18. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*. TTK Yayınları.